

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sifre Tere ‘Aśar - ‘im Perush Rashi ve-targum Ashkenazi u-ve’ur

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 595 [1834 oder 1835]

הנוי רפס

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9129

ס פ ר י ו נ ה

מתורגם ומבואר

מאת החכם ר' יואל ברי"ל נ"ע.

*****

ונוסף לו

פירוש רש"י ז"ל.

ולמלוח לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ה לפ"ק.

J O N A.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעס משה הלוי לנדא.

הרגום אשכנוי

א (א) דעם יונה זאָהן דעם אמית, וואָרד דאָן וואָרט דעם עוויגען אלזאָ:
(ב) אויף! געהע נאָך נינוה, יענער גראָסען שטאָדט, אונד רופֿע איבער זיא אויס (דען אונטערגאָנג), דען איהרע באַזיהייט איזט פֿאַר מיך געײ קאָממען. (ג) דאָך יונה מאַכט טע זיך אויף נאָך חרשיש צו ענטפֿליעהען פֿאַר דער ערשיי נונג דעם עוויגען, אונד רייזע טע נאָך יפו. דאָרט פֿאַנד ער איין שיף, דאָן עבען נאָך חרשיש אַבנעהען וואָללטע, בעצאהלטע דען מיטהאלאָהן, אונד שטיעג היניין, אום מיט

יונה א

א (א) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי לֵאמֹר: (ב) קוּם לְךָ אֶל־נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקִרְא עֲלֶיהָ כִּי־עֲלֹתָהּ רַעְתָּם לְפָנָי: (ג) וַיִּקַּם יוֹנָה לְבָרָה תְּרִשִׁישָׁה מִלְּפָנָי יְהוָה וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֲנִיָּה וּבָאָה תְּרִשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לְבוֹא עִמָּהֶם תְּרִשִׁישָׁה מִלְּפָנָי יְהוָה: (ד) וַיְהוֶה הַטִּיל רוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי

סער

איהנען נאָך חרשיש צו רייזען, אונד זאָ דער פֿערנערן ערשיינונג דעם עוויגען צו ענט געהען: (ד) אַבער דער עוויגע עררעגטע איינען העפֿטיגען ווינד געגען דיא זעע הין, דאָן מעער

ר ש י

א (ב) וְקִרְא עֲלֶיהָ. אַת קריאתי: (ג) לברח חרשישה. ים שמה חרשיש והוא בחולה לארץ אמר אברח לי הים שאין השכינה שורה בח"ל אמר לו הקב"ה חייך יש לי שלוחים כיוצא בך לשלוח אחריו ולהביאך משם משל לעבד כהן שברח מן רבו ונכנס לבית הקברות אמר לו רבו יש לי עבדים כיוצא בך לשלוח אחריו ולהביאך משם ומה ראה יונה שלא רצה לילך אל נינוה אמר העמים קרובי תשובה הם אם אומ' להם ויעשו תשובה נמלאתי מחייב את ישראל שאין שומעים לדברי הנביאים: ויתן שכרה. הקדים לתת שכרה ואין דרך יורדי הים לתת שכר הספינה עד שעת היציאה והוא הקדים ולא עוד אלא שנתן שכר כולה:

ב א ו ר

א (א) [דבר ה', מנואר בהקדמתיו]: (ב) נינוה, [עיין בהקדמה ונס' נחום]: וקרא עליה, את קריאתי (רש"י), והרד"ק אמר ולא כתב מה יקרא עליה, אלא ממה שקרא עליה בסיף ונווה והפנת, למדנו כי זאת הקריאה אמר לו שיקרא עליה ע"כ. ולדעת הראש"ע הטעם שיקרא עליה כי עלתה, כלומר שעלתה רעתם לפני, ולא יתכן זה, כי אז היה אומר, וקרא שם, או באזניהם או אליהם, עתה שאמר עליה, הטעם בהכרח על מה שנגזר עליה, וכי עלתה הוא מאמר השם ב"ה אל יונה למה יקרא עליה הגזירה הזאת: (ג) חרשישה, [עיין בהקדמה]: מלפני ה', מפני ה' לא נאמר, כי איך ישוב הנביא לברוח מכני ה' אשר מלא כל הארץ כבודו, ובתיב אנה מפניך אברח, אלא מלפני ה', כלומר מהמקום המכונה לפני ה', זה ארץ ישראל אשר נאמר עליו עיני ה' אלהיך דורש אותה תמיד, והיה רוצה ללכת לחולה לארץ, כדי שלא תשרה עליו עוד רוח נבואה, ויהיה מוכרח ללכת אל נווה, מטעם הוזכר בהקדמה: יפו, [מנואר בהקדמה]: באה חרשיש, טעמו מלרע, ר"ל שהיתה מוכנת ללכת ולבא חרשישה (רד"ק): ויתן שכרה, לא כל שכרה, רק מה שהיא חייב ליתן בחלקו (הראש"ע): (ד) הטיל השליך, כמו שלש אנכי נוטל עליך, והוא דרך משל כאלו פתח כניכול נאדי הרמות אשר הם נרורים בתוכם, ושפך רוח גדולה אל הים, ושרשי נוטל ויטל דומים בעניניהם כשרשי נכב ויטב: אל הים, שנשכ הרוח מן היבשה אל הים, ועל כן לא יכלו אש"כ להשיב אל היבשה, ולפי

סַעַר-גָּדוֹל בַּיָּם וְהֶאֱנִיחָהּ חֲשֹׁבָה
 לְהַשְׁבֵּר: (ה) וַיִּירָאוּ הַמַּלְאָכִים
 וַיִּזְעְקוּ אִישׁ אֶל-אֶלֹהֵיו וַיִּטְלוּ
 אֶת-הַכְּלִים אֲשֶׁר בָּאֲנִיחָהּ אֶל-הַיָּם
 לְהִקַּל מֵעֲלֵיהֶם וַיּוֹנֶה יָרֵד אֶל-
 יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם:

ויקרב

מעער ווארד זעהר שטירמיש,
 אונד דאז שיק דראהעטע צו
 שיטערן. (ה) דאריבער גע-
 ריטהען דיא שיפסלייטע אין
 פֿורכט, בעטעטען יעדער
 צו זיינעם גאטטע, אונד וואר-
 פֿען דיא גערעטהע דיא אים
 שיפֿפע ווארען אין דיא זעע,
 אום עם זיך צו ערלייכטערן.
 יונה אבער וואר אין דען רוים
 הינאב געשטיגען, אונד לאג

וויא

ר ש י

(ד) חשנה להשבר. דמ' כאלו היא נשברת: (ה) המלאכים. בני אדם המנהיגים את הספינה:
 איש אל אלהיו. מן כל אומות של עכו"ם היו גם:

כב

ב א ו ר

ולפי שהים ממערב לארץ ישראל היתה א"כ הרוח רוח קדים אשר קשה לעולם על הספירות
 העוברות בזה הים ממערב למזרח, ואשר נאמר עליו ברוח קדים חשבר אניות תרשים:
 והאניה חשבה להשבר, פירושו אנשי האניה חשבו שתשבר האניה (רד"ק) וכן הוא גם כן
 דרך ל"א לתלות בכיולא בזה פעולה רלוויית בדבר שאין בו רכון כלל, ולאמר (דאז טיך ווקאן
 טע לעברעכען), והראב"ע מדמה המאמר הזה לארץ כי תחטא לי, ור"ש בן מלך למאמר וכל
 הארץ באו, והדברים אינם דומים באמת, כי האנשים יחטאו גם יבואו אלל לא ישברו לעולם
 בים: (ה) המלאכים, תופשי המשטים (רד"ק), והוא מענין ממוח טהור קדש שפירושו מעורב
 לפי שמהפכים את המים במשטות נשמהיגים את הספינה כשהם יושנים נאדם המהפך בכף
 בלים לערבן במים וכל דבר שאדם רולה לערב יפה יפה מהפכו באצבע או בנדך (ר"ש בן
 מלך): ויונה ירד, וי"ו מורה על הפוך הענין הקודם, כי הוא לא זעק אל ה', גם לא
 עשה מה שניבולתו להליל האניה בהטלת כלים וכיולא בזה, כי כבר אמר לו לבו ורוחי שמאת
 ה' נסנה זאת בעבור בריחתו מלפניו, והתחיל לדאוג שמה יחשוב לו ה' עון, על שמוע
 מלעשות רצונו, ועי"ז נפלה עליו אימת תרדמה. וענין תרדמה בהלת הרעיון המבטלת לפי
 שעה פעולת החושים וכלי המעשה שנאדם, כמה שמכונה בל"א (חייגע בעטייבונג): ירכתי
 הספינה, אל אחת מירכתי הספינה כמו ויקרב בערי הגלעד (הראב"ע ורד"ק). אבל בני שברו
 לירכתיים ימה (שמות כ"ו) שאי אפשר לפרש בהכרח כי אס על בלע אחת. והעקר שיש הבדל
 רב בין ירך לירכתיים, אשר הוא גם רבוי כולל, כשם מספריים מלקחיים והדומה (עיין המאסף
 לחדש נסלו חקמ"ה), ולכן הנחתו ראשונה על כל זיית (חייך וויקעל), להיחמו מוגבל תמיד
 משני ירכתיים, ולפי שהזיית הוא בקצה האחרון של אלו הפאות, הונח א"כ השם הזה על כל
 פאה אחרנית שנמקום מוגבל, מזה הטעם ולירכתי המשכן ימה (שמות כ"ו), ופירושו רש"י
 לשון סוף בתרגומו ולסיפי, ובתרגום הרמב"מ מן שם (דיא הינטערונגער), ומזה הונח על הקצה
 האחרון שכל גבול (דיא חייסערסטע גרענלע), מזה מרום הרים ירכתי לבנון (מ"ב י"ט) על
 הקצה האחרון שבראש הלבנון, ולהיפך תורד אל ירכתי הבר (ישעיה י"ד) אל הקצה העמוקה
 שגבור, וכן (ש"א כ"ד) בירכתי המערה (חין דען חיינגערסטען ווינקעל דער העהלע) וגם (ירמיה
 ל"א) וקבלתיים מירכתי ארץ (פֿען דען חייסערסטען ווינקעל דער ערדע), וגם (יחזקאל ל"ח) ירכתי
 לשון (דאז חייסערסטע גארדען), וכן הענין כאן אל המקום האחרון שנספינה המכונה בל"א
 (דער שיפֿטרויך), הוא מקום המזונות והסחורות ודיות העוברים ובעלי הספינה כשהם נוחים
 ממאכזם, ובגם עוסקים במלאכתם הם על פני הספינה המכונה בל"א (דאז פֿערדעק),

חה

(ו) וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֶבְלַל וַיֹּאמֶר
לוֹ מַה־לָּךְ נִרְדָּם קוֹם קְרָא אֶל־
אֱלֹהֶיךָ אוֹלֵי יַתְעִשֵׁת הָאֱלֹהִים
לָנוּ וְלֹא נֵאבֵד: (ז) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ לָכוּ וּנְסִיחָה גּוֹרְלוֹת
וּנְדַעַה בְּשַׁלְמֵי הָרַעָה הַזֹּאת לָנוּ

ויפילו

וויא זינגלאָז דא . (ו) דא טראַט
דער שיפס־הויפטמאַן צו איהם
היין, אונד רעדטע איהן אן:
ווארום ליגסט דוא זאָ זינגלאָז
דאָ? אויף! רופע דיינען גאָטט
אן, פֿיעללייכט נימכט דיע
זער גאָטט זיך אונזערער אן,
דאָס וויר ניכט אונטערגעהען.
(ז) אינדעם האַטטען דיא
שיפס־לייטע איינער צום אַני
דערן געשפראָכען: קאָממט
לאַסט אונז לאַזען, אונד דאָ

דורך ערפֿאַהרען, וועם אונטער אונז וויר דיעועם אונגעמאַך צו צו מעסען האַבען.

ר ש י

(ט) רב החבל . שר המלחים שאף הם נקראים חובלים הם ובלע"ז גזירתי"ל: מה לך נרדם .
מה לך להיות נרדם אין עתה עת רדס: יתעשת ל' מחשבה וכן (תהלים קמ"ז) עשתותיו וכן
ומלכא עשית (דניאל ו'): (ז) לכו ונסילה גורלות. רואים היו שאר ספינות הולכות בים
בשלום ושלום משחבר' אמרו בשביל אחד ממנו הוא. וכן מלינו צפרקי דר' אליעזר: בשלמי.

ב א ו ר

וזה טעם ויונה ירד, וכן תרגם הארמי נחית לארעית שידא דאילפא: (ו) רב החבל, הגדול
שנספנים כי הספנים נקראים חובלים למי שמואבים ומתירים חבלי הספנים כפי חכמתם, וכן
ת"י רב ספניא: מה לך נרדם, ע"ד שזאר הרנ"הו נ"ע במקום אחר, אין ראוי לאדם שינהל
כל כך בנרתו ויאבד כל תקוה עד שתשיגהו תרדמה, אבל ראוי לו שיחזוק ויבקש לו הללה
ועזר, הנה כמונו כמוך בלרה זו ואנחנו מתחזקים וסופכים שיחה לפני האלהים שישיענו,
גם עשינו בהעלת הנלים מה שבידינו לעשות, קום גם אתה ועשה את שלך: קרא אל אלהיך,
כי לדעת העב"ס בימים ההם, משל האחד מהאלהים הרבים אשר להם על מדינה זו ואלוה אחר על
מדינה אחרת, ולפי שהיה המעשה סמוך לארץ ישראל, אפשר ששש האיש הזה שעשה בידי
אלהי ישראל לעזור, ואולי זה טעם האלהים בה"א: יתעשה, לשון מחשבה וכן עשתותיו וכן
ומלכא עשית דדניאל (רש"י), ויפה אמר הראב"ע שהוא כמו אדוני יחשוב לי (תהלים מ'),
ספירוש ויתבונן לי ויחשוב מחשבות לעזרני, וכן הענין כאן: (ז) לכו ונסילה גורלות, וכי כל
האניות שיש להם סער בים מפילים אנשיה גורלות בשלמי הרעה? אלא רואים היו שאר ספינות
הולכות בים בשלום ושלום משחברת אמרו בשביל אחד ממנו הוא, בן מלינו צפרקי דרבי אליעזר
(רש"י וראב"ע ורד"ק). וכפי אשר ספרו לנו רשמי הקורות בן היתה מחשבת העב"ס בימים
ההם, וכאשר בא סער על עוברי ימים חלוהו תמיד בנעם אליליהם על אחד מחבורתם:
בשלמי, טעם הני"ת בטעם בעבור, וענין בעבור של מינענין בעבור מי, כי של (מלה מורכבת
מן אשר אל) הוא סימן יחס ההלטרפות (געניטין) והוא יסוד כל היחסים, לפי שאין יחס
בלי לרוף ב' דברים, וכן כאן מחובר יחס הסבה עם מי שהוא מיוחס אליו ביחס ההלטרפות,
וכן הענין בכל מלות היחס, ושאר לך כי זה כלל גדול בדקדוק, ובמ"א נרחיב הדבור אי"ה
בזה הענין [עיין עמודי לשון]: הרעה הזאת לנו, כפי משמעות הענין יחזרו אלו המלות
בהטעמים, ויעומד מלת בשלמי במפסיק יותר גדול כמלת הזאת, ובעל הטעמים לא בן עשה,
כי אם חבר מלות הרעה הזאת יותר למלת בשלמי, לכן נראה שדייק במלת לנו על מה שהובא
לעיל בשם פרקי דר' אליעזר, כזה: נפילה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת, אשר היא לנו
לבד ולא לאניות אחרות העוברות בים, בדעת הר"י אבנדאנה. או נאמר שטעם לנו בטעם
הלנו אחת אם ללרינו (פֿון דען אונזריגען), ויהיה השעור בשלמי לנו (כלום' ממנו) הרעה
הזאת, ובשביל זה יוסק הרעה הזאת ממלת לנו: ויפילו גרלות, [כנוי הרבי'] כי בנחית
הפעולה שהיא אחת יאמר בלשון יחיד אך בגורל יחלק והדומה, ובנחית הפתקין אשר יפילו
בהם שהם רבים וכפי מספר האנשים אשר להם חלק בגורל יאמר לשון רבים ויפילו גורלות

וַיִּפְּלוּ גּוֹרְלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרֵל עַל-
 יוֹנָה: (ח) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה-
 נָא לָנוּ בְּאִשֶּׁר לְמִי הִרְעָה הַזֹּאת
 לָנוּ מִהַמְּלֶאכֶתָּה וּמֵאֵין תָּבוֹא
 מִה אֶרְצָךָ וְאִי-מוֹזֶה עִם אֶתָּה:
 (ט) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲבְרֵי אֲנֹכִי
 וְאֶת-יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרָא
 אֲשֶׁר-עָשָׂה אֶת-הַיָּם וְאֶת-
 הַיַּבְשָׁה: (י) וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה
 גְּדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מִה-זֹּאת
 עָשִׂיתָ כִּי-יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי-
 מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה הוּא בָרַח כִּי הִגִּיד

זיא לאזטען, אונד דאז לאזא
 פֿיעל אויף יונה. (ח) דא שפראַ
 בען זיא צו איהם: זאגע אונז
 דאך, דוא אום דעססענטווייל.
 לען אונז דיעזעם אונגליק אי.
 בערקעממט, וואס איזט דיין
 אונטערנעהמען? וואָ קאָממסט
 דוא הער? וועלכעם איזט דיין
 פֿאָטערלאַנד? אונד פֿאָן וועל.
 כעם פֿאַלקע ביזט דוא? (ט) ער
 ערוועדערטע איהנען: איך
 בין איין עברי, אונד בעטחע
 דען עויגען, דען גאָטט דעס
 היממעלס אן, דער דאז כיעער
 אונד דאז טראָקענע לאַנד ער.
 שאַפֿען האָט. (י) דראַב
 פֿירכטעטען זיך דיא מעננער
 זעהר, אונד פֿראַגטען איהן
 וואס האָסט דוא דען געטראָן?
 אַלס זיא נון ערפֿוהרען, דאַס

ער פֿאַר דער ערשיינונג דעם עויגען ענטפֿליהע, וויא ער איהנען געשטאַנדען האָטטע:
 ר ש י

במעשו של מי ממו: (ח) הגידה נא לנו באשר למי. למי חטאת אשר בשביל כן הרעה הזאת לנו: מה
 מלאכתך. שמה פשע' באמונתך: ומאין תבוא. שמה על אנשי אותו מקום נגזרה גזרה אפי' אין אחת
 בה: ואי מזה עם אחת, שמה עמך חטאו: (י) מהזאת עשית. למה עשית כן לבריות מן מושל כזה:

ב א ו ר

ועל יונה לא נפל כי אם גורל אחד, דהיינו האחד מן הסתקין שכתוב שמו עליו [וזה שאמר ויפל הגורל על
 יונה. וענין הגורל הזה היה ממנהגי העב"ם בעת ההיא (עיין הושע ד') [אלא שבנדון שלפנינו סבב
 השם ב"ה עכמו שיפול הגורל על יונה כדי שיטל אל הים, וכמו שמלכינו שהשרה רוחו על בלעם הרשע
 כדי לנבך את ישראל: (ח) באשר למי, היותר נכון הוא דעת הרד"ק הגידה נא לנו אתה באשר למי
 הרעה הזאת לנו מה מלאכתך וגו', וכן הוא מתורגם: מה מלאכתך, שאתה רוכה לעסוק בזה הדרך
 אשר אתה הולך עליו ואשר על כן הוא שנוא לפני אלהיך: ומאין תבוא, בן הוא דרך ב"א להרבות
 בשאלו' אם כבר הואילו לשאול או אולי חשבו לעמוד ע"י שאלות רבות על האמת אם לא יגידה ברכונו:
 ואי מזה עם אחת, מ"ם השמוט כמו הפוך, ומאי זה עם אתה, או יתפרש בלי הפוך, זה העם אשר
 אתה ממונו אי זה הוא (הרד"ק), וגם זה נראה עוד מאמר הפוך, ואי עם מזה אתה, אצל בוונתו
 לומר כזה, אי אשר יאמרו עליו מזה עם אתה, ויהיה לפ"ז מזה עם אתה מאמר הנעשה לשם,
 כאשר כבר הערנו כמה פעמים על זה הדרך בלשון עברי: (ט) ויאמר וגו', בנ' דברים השיב להם חשונה
 על שאלתם, כיון שאמר להם עברי אנכי ידעו עמו וארצו, וכיון שאמר ה' אלהי השמים אני ירא השיב
 להם על שאלתם מה מלאכתך, כי אין מלאכתו מלאכת מרמה אצל הוא ירא את ה', ולא עושה כל
 עול (הרד"ק): ואח ה' אני ירא, כבר העיר הרנה"ו נ"ע שכל יראה שאמריה מלת את אינה כי אם
 יראת רוממות ולא יראת עונש, וכן הטעם כאן, שהוא עובד אומו: (י) וייראו האנשים
 יראה גדולה, כבר מבואר במ"א שאע"פ שלדעת עובדי אלילים יש אלהות רבות ממדרגות שונות
 אשר איזה מהם ימשלו על מדינה זו ואיזה מהם על מדינה אחרת, אלו בים ואלו ביבשה,
 אלה ברוח ואלה בנאש, אלה בהרים ואלה ביערים, מ"מ הכירו סנה עליונה המטוה על כל,
 אשר קראו בשם אלהי האלהים ואמרו שהוא יושב בשמים, וכדכתיב ממזרח שמש עד מבואו
 מהולל שם ה', ולכן כאשר אמר יונה לאנשי הספינה שאת ה' אלהי השמים הוא ירא אשר עשה

להם: (יא) ויאמרו אליו מה נעשה
 לך וישתק הים מעלינו כי הים
 הולך וסער: (יב) ויאמר אליהם
 שאוני והטילני אל הים וישתק
 הים מעריכם כי יודע אני כי
 בשלי הסער הגדול הזה עליכם:
 (יג) ויחתרו האנשים להשיב אל-
 היבשה ולא יכלו כי הים הולך
 וסער עליהם: (יד) ויקראו אל-
 יהוה ויאמרו אנה יהוה אל-נא
 נאבדה בנפש האיש הזה ואר-
 תתן עלינו דם נקיא כי-אתה
 יהוה כאשר הפצת עשירת:
 (טו) וישאו את-יונה ויטלהו אל-

(יא) זאגטען זיא צו איהם: וואס
 זאללען וויר דיר טהון, דאמיט
 דאז מעער אום אונו הער רוהיג
 ווערדע? דען דיא זעע געהט
 איממער העהער אונד שטיר-
 מישער, (יב) ער אנטווארטע-
 טע איהנען: געהמט מיך אונד
 ווערפט מיך אין דאז מעער,
 זא ווירד עם רוהיג ווערדען
 אום אייך הער; דען איך ווייס
 גאר וואהל דאס נור מיינעט-
 וועגען אייך דיעועס אונגליק
 קאממט. (יג) דיא מעננער
 שטרעבטען איממער נאך אנס
 לאנד צוריק צו שטייערן, קאננ-
 טען אבער ניכט, אינדעם דיא
 זעע איהנען זעהר העפטיוג ענט-
 געגען שטירמטע. (יד) דא
 ריעפען זיא ענדליך צום עווי-
 גען אונד שפראכען: א גאטט!
 לאס אונו ניכט דיעועס מאנ-
 געס וועגען, צו גרונדע געהען,
 אונד רעכנע עס אונו ניכט אלס

אונשולדיג פֿערגאססענעס בלוט צו. דען דוא גאטט! ביזט עס יא; דוא טהוסט וויא דיר גע-
 פֿעלליג איוט. (טו) דארויף ערגריפֿפען זיא דען יונה, אונד ווארפען איהן אין דאז מעער:
 ר ש י

(יג) ויחתרו האנשים. יגעו ועסקו כחותר במחמת: (יד) בנפש האיש הזה. בעון שנשלח יד בנפשו,

ב א ו ר

את הים זאת היבשה יראו האנשים יראה גדולה אחרי שטלו הכעס בהאל התקיף הזה: מה
 זאח עשיח, אס כן הדבר אשר חמרת שאתה ירא ה', מה זאת איפה עשית אשר בעבורו
 הוא כועס עליך, ואחרי כי ידעו האנשים כי מלפני ה' הוא בורח, כי הניד להם זאת על
 שאלתם מה זאת עשית, ויאמרו אליו מה נעשה לך וגו', כן נראה לי שער הכתוב, וכן תרגמתי:
 (יא) וישתק הים, מקול שאון גליו, וכן (תהלים ק"ז) וישמחו כי ישתקו (הרד"ק): כי הים
 הלך וסער, כי אין לנו תוחלת שישתק הים, כי הנה הולך וסער יותר (הנ"ל): (יב) כי
 יודע אני וגו', ולכן מוטב שאמות אני החייב לבדי משתמותו אתם הנקיים כלכם עמדי: בשלי,
 בעבורי כלו' כחטא אשר לי (הנ"ל) ואינו מוכרח לזה כדמנואר לעיל (ס' ז'): (יג) ויחתרו,
 החזיקו במשוטות להשיב את הספינה אל היבשה, כי תופש המשוט ומוליכו בים הוא כחותר
 בים (רד"ק וראב"ע), ובשרשים או ויחתרו במשצבתם, כלומר חקרו וחפשו עלות ותחבולות
 שיוכלו להמליח הספינה אל היבשה ע"כ, ודומה לזה אמר רש"י ז"ל יגעו ועסקו וחפשו עלות ותחבולות
 ובתרגומי הרבנתי אלו העניינים יחד. והנה מחסדות אנשי הספינה, שאע"פ שהרשה להם להטילו
 בים לא אבו שמוע אליו לשלוח בו יד, אולי יוכלו להטילו בהשיבם הספינה אל היבשה, וגם
 אחרי כן כשראו שאי אפשר בלי זה התפללו מתחלה לה' ורחמו ידיהם בנקיון: (יד) בנפש האיש
 הזה, בעון שנשלח יד בנפשו (רש"י): נקיא, באל"ף על דרך בעלי האל"ף כמו נביא נשיא
 (רד"ק): כי אחה ה', הסכמת לזה ובאשר חסמת עשית אין זה כי אס מה שעלה על רכונך

דאז אלסכאלד אויפהערטע צו שטירמען; (טז) דיא מענש נער בעצייגטען גראכע עהר פֿורכט פֿאר דעם עוויגען, בראכטען איהם דאנקאפפֿער אונד טראגטען איהם געליבדע.

ב (ח) דער עוויגע אבער שיק טע איין גראסעס מעער. אונגעהיער דען יונה צו פֿער שלינגען, אונד יונה וואר אין דעם לייבע דיעזעס אונגעהיי. ערס דרייא טאגע אונד דרייא נעכטע. (ג) יונה בעטעטע צו דעם עוויגען, זיינעם גאטטע,

הִים וַיַּעֲמֹד הִים מִזַּעֲפֹן: (טז) וַיִּירֹאוּ הָאָנְשִׁים יִרְאָה גְדוּלָּה אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ זֹבַח לַיהוָה וַיִּדְרוּ נְדָרִים:

ב (ח) וַיִּמְן יְהוָה דָּג גְּדוֹל לַבַּלַּע אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת:

ג (ג) וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמַּעֵי הַדָּגָה: (ג) וַיֹּאמֶר קְרָאתִי

מַצְרָה אויס דעם לייבע דיעזעס אונגעהיערס, (ג) אונד שפראך: אין מיינער נאָטה רוף איך דען עווי

ר ש י

(טז) וידרו נדרים. שיתגירו:

ב (א) דג גדול, זכר היה והיה עומד בריוח ולא נתן לב להתפלל כמו הקדוש ברוך הוא לדג והקיא לתוך פיו של נקבה שהיתה מלאה עוברים והיה שם בדומק ויתפלל שם

ב א ו ר

להעשות: (טז) ויזבחו זבח, איך זכחו בספינה אלא פירושו כתרגומו ואמרו לדבא, וטעם וידרו נדרים, שאר נדרים זולתי זבח כמו לתת נדקה לעניים (רד"ק), וראש"ע אמר ויזבחו אחרי לאתם. וברשומי הקורות נמלא כמה פעמים שיזבחו העב"ם לאלהיהם בספינה, כי באותן הספינות ההולכות על הים יש מקום לאפות ולבשל ולללות וגם לזבוח זבח. ולזה יתכן גם כאן הטעם כמשמעו ויזבחו זבח בספינה, וידרו נדרים להביא עוד קרבנות כשהיו על היבשה. או חולי נדרו שיזבחו עוד לתקופת השנה, או בכל שנה ושנה לזכרון זה היום:

ב (א) וימן, זימן שהי' שם באותו מקום שהטילו יונה אל הים: ויהי וגו'. אין כח באדם לחיות במעי הדג כפי שעה ואף כי זה המספר רק במעשה נס (ראש"ע), ועוד נס אחר שלא נדהם אלא עמד בדעתו ובשכלו והתפלל (רד"ק): (ב) ויתפלל יונה, כשנתבונן במאמרו התפלה הזאת נראה בעינינו יותר מדרך התודה כמדריך התחינה, והטעם כי כאשר היה שלשה ימים במעי הדג והרוגש בעלמו שהוא חי ואלם בגופו, הבין שאין זה כי אם דרך פלא מאת ה' אלהיו, והיה בטוח בעזרתו ושיוליאו לגמרי מן הלה הזאת, וע"י ההתפעלות הזאת, חלה שמחה וחליה תקנה, רחש לבו לשמוך השיחה הזאת לפני אל, והכלל כי אין טעם תפלה לשון לעקה דוקא, כי אם יונח השם הזה על כל שיחה שיספוך איש לפני אל מרוב התפעלות לבו, מזה ותתפלל חנה ותאמר עלן לבי בה' שכלה תפלת תודה, וכן כלו תפלת דוד בן ישי, וביניהם שירי תודה והלל, והעקר שהוא מענין ראה פניך לא פללתי, לשון עיון ומחשבה, וכן יאמר גם בל"א (איון געדיכט) שהוא שם נגזר מפעל (דענקען). ממעי הדגה, ממקום שהיה שם, וכן ממעמקים קראתיך: הדגה, יתכן שהיתה דגה נקבה, ומה שאמר דג גדול הוא בנחיות שם המין הכולל זכרים ונקבות, כמו ויהי לי שור וממור, אף שהיה לו ג"כ פרות ואחונות כזכר שם בנחוב, אבל אין הענין הזה דומה לזה הדגה אשר ביאור (כדעת הרד"ק), כי שם הוא שם הכולל המופשט על כל השרצים שביאור, ולא על דגה אחת פרטית כמו כאן: (ג) קראתי, וכן כל העברי' שבתפלה הזאת כלם לשון הוה הם, או בלשון המדקדקים עבר בלתי

עוויגען און, אונד ער ערהערט
 מיך, פֿלעהע אויס דער העלי
 לע טיעפֿסטען שלונד — דוא
 הערסט זיא דעננאך מיינע
 שטייכמע. (ד) אונד ווירפֿסט
 דוא שאַן אין מעערעס־פֿליטען
 מיך, דאָס רייסענדער שטראַם
 מיך אומגיכט, דייע וועללען,
 דייע וואָגען אַללע, הינשטיר־
 צען איבער מיך; (ה) אַס פֿער־
 צאָגט איד וועהנען קעננטע:
 פֿערוואַרפֿען בין איד וועג פֿאַן
 דייען אויגען — איד ווערדע
 דעננאך ווידער זעהען דייעם
 טעמפֿעלס הייליגטהום. (ו) מ־אָ
 גען וואַססער מיר אַנס לעבען
 דרינגען, דעס אַבגורנדס טיעפֿען מיך אומפֿאַנגען, אונד מעערעסגראַצו מיין הויפט אומ־
 וויג־

מצרחה לי אל־יהוה ויענני מבטן
 שאול שועתי שמעת קולי:
 (ד) ותשליכני מצולה בלבב ימים
 ונהר יסבבני כל־משבריה וגליה
 עלי עברו: (ה) ואני אמרתי
 נגרשתי מנגד עיניה אך אוסיף
 להביט אל־היכל קדשה:
 (ו) אפפוני מים עד־נפש תהום
 יסבבני סוף חבוש לראשי:

לקצבי

הקצבי

ר ש י

שם שנאמר ממעי הדגה: (ג) מבטן שאול שועתי. מבטן הדג שהוא כשאול לי: (ד) כל משברך
 וגליך. כל נחשלוהי דימא על שם שהנחשול משבר ומפרק את היס: (ה) ואני אמרתי,
 כשהשליכוני אל היס הנני מת ונגרשתי מנגד עיניך: אך - ראיתי שקיימתי כל אלו הימים ידעתי
 כי אוסיף להביט אל היכל קדשך: (ו) סוף חבוש לראשי. ימא דסוף חלי עיל מן רישי שהראוהו
 הקצבי ה

ב א ו ר

בלתי נשלים עדיין: מצרחה לי, אין זה מ"ם הנורמת מפני הכרה, כי אם מ"ם הגבול, כלומר
 מחוץ הכרה קראתי, והכפל לעד מבטן שאול שועתי, וחבירו (תהלים ק"ב) אל ה' בלרתה לי
 קראתי ויע: נ, שגם שם הבי"ת יחס הגבול ולא יחס הסנה, וטעם מצרה לי כמו מצרה שלי, וכן מזמור לדוד
 של דוד, והיסוד ביחס ההלטרכות ובלאו נכתב מלרתי: מבטן שאול, מקום עמוק היסך שמים
 שהוא מרום (ראב"ע), כלומר אע"פ שאנכי בחחית העומק ואתה בחכלית הרום מ"ם הגיעה
 אליך קול הפלתי כי השגחתך עד לאין חקר: (ד) וחשליכני מצולה, כלומר אע"פ שהשליכתי
 מכלה וגו' עד שאני אמרתי בחפזי נגרשתי וגו', מ"ם אוסיף להביט עוד אל היכל קדשך, ואם
 גם אפפוני וגו', אני לא אחוש לזה כי בטוח אני שאתה תעל משחת חיי, כן נראה לי המשך
 הכתובים: ונהר יסבבני, אמר הראב"ע כי במקום התחברות היס עם הנהר היה זה, והעקר
 שכל סחיות מים יקרא נהר, וכן גם הדרך בל"א לאמר (דעם וועערעם טטרעטע). וטעם
 יסובבני, זמן מורכב מהוה ועתידי: כל משברך וגו', חבירו ב"ס תהלים (מ"ב ח'): (ה) ואני
 אמרתי וגו', חבירו ואני אמרתי בחפזי נגרשתי מנגד עיניך (תהלים ל"א): נגרשתי מנגד
 עיניך, כלומר מהשגחתך עלי עד שחשתי שהסתרת פניך ועיניך ממני, אך עתה שעשית עמי
 הנס הגדול הזה ועודני חי נמעני הדג, ידעתי שאוסיף עוד להביט אל היכל קדשך בנית
 המקדש ומקום הנבואה אם שאני ברחתי ממנו, ופי' להביט להתפלל גגד ההיכל (הרד"ק):
 (ו) אפפוני מים עד נפש, סבבני מים עד שנמעט צאו לחוני ויקחו נפשי ממני טרם שבלעני
 הדג, וחבירו (תהלים ס"ט) כי צאו מים עד נפש: סוף חבוש לראשי, יש סוף הגדל בקרקע
 היס המנונה בלע"ז זארגאסא ובל"א (זעעגרוז), והוא דק וארוך עד שלפים עליו המרוכס
 על פני המים, והקנה שהם עולים בו הוא לפעמים ירוק ולפעמים אדום, כאותו המין המזוי
 לרוב

(ז) לְקַצְבֵי הַרִים יִרְדְּתִי הָאָרֶץ
בְּרַחֲמֶיהָ בְּעֵדֵי לְעוֹלָם וְתַעֲרַר
מִשְׁחַת חַיֵּי הַהוֹה אֱלֹהֵינוּ (ח) בְּהִתְעַטֵּף
עָלַי נִפְשִׁי אֶת־יְהוָה וְזָכַרְתִּי
וְתָבוֹא אֵלַי הַפְּלִתִי אֶל־הַיִּכָּל
קְדֹשֶׁךָ: (ט) מִשְׁמָרִים הַבְּלִי־שׁוּא

חסדס

תרגום אשכנזי צד

ווינדען, (ז) מאג ביו אן דער
בערגע ווארצעל הינאב איך
פֿאַררען, דיא אונטערועלסט
מיט איהרען עוויגן ריעגעלן מיך
אומשליעסען — דוא ציעהכט
הערפֿאַר מיין לעבען אויס דער
גרוֿפֿט, עוויגער! מיין גאָט!
(ח) אונד ווילל מיין גייסט אין
מיר פֿערצאָגען, זאָ געדענקע
איך דיינער, הערר! דאָס צו
דיר עכפֿאַר שטייגט מיין גע־
בעטה אין דיינען הייליגען וואָהנוֿטץ; (ט) דיא אויף אייטעלן צבערגלויבען האַלטען,
ווער=

ר ש י

הקנ"ה ים סוף ואיך עברו ישראל בחוכו שהיו שתי עיני הדגה כמין שתי חלונות ומסתכל ורואה
כל מה שנים: (ז) לקצבי הרים ירדתי. לסוף מדת ההרים הקבועים על התהום ירדתי: אני
אמרתי הארץ ברחמי בעדי. כנגדי למעלה ממני סגור ולא אכא לעול': בעדי. כמו (מלכים
ב' ד') וסגרת הדלת צעדך וכן כל בעד שמקרא עור בעד עור (איוב ב') אבר כנגד אבר:
לעולם. מוסב על מה שאמר למעלה ואני אמרתי וגרשתי. ואני אכרתי הארץ ברחמי סגונוי
בעדי לעולם: ותעל משחת חיי. אבל כבר ראיתי כאן גיהנום ומשם העליחני והונוי עתה כנגד תחת
היכל שנירושלי' בענין שאמר אך אוסיף להביט אל היכל קדשך ותבווא אליך תפלתי אל היכל
קדשך: (ח) בהתעטף. נאישתלהיות וכן בהתעטף נפשם וכן בעטף עולל (איכה ב'): (ט) משמרים
הנבלי שוא. אותן אומות העולם שעובדים ע"ז מכובדים ומזלות: חסדס יעזבו. יראת הקנ"ה
שכל חסדס וטובתן מאתו יעזבו אבל אני איני כן חלא בקול תודה אזנחה לך כך תרגם יונתן.
ובמקרי

ב א ו ר

לרוב בים סוף, אשר על כן קראו לו זה השם, ומאותו הטעם קראו לו ג"כ ים האדום,
מלכע האדום המתפשטת ע"י הסוף על פני כל המים, וטעם חנוש כרוך, והוא ד"מ שברדתו
בחזקה אל התהום נתלש מהסוף הזה וכרך בראשו, או טעם לראשי כפי' הרד"ק על ראש הדג
שבלעו כי הוא היה כמו ראשו כל זמן שהיה במעיו: (ז) לקצבי הרים ירדתי, לסוף ההרים
אשר בים, כלומר לעקריהם שהוא קרקע הים וקן וקלב אחד הוא, וכת"י לעקרי טוריא נחתית
(הרד"ק): הארץ ברחמי בעדי לעולם, כלומר סגרה הארץ ברחמי בעדי שהם ברחמיים
לעולם, אשר כל הנאים שמה לא ישובו עוד לעולם, מ"מ כבר העליח משחת חיי, ברה
שהזמנת דג לבלעני חיי במעיו, ומזה אני אכיר שאתה ה' אלהי המשגיח בי בפרט אף למעלה
מדרך הטבע או טעם ותעל לשון הרה בשאר הפעלים, כלומר הנה בטות אני בך שאתה
המעלה משחת חיי: (ח) בהתעטף עלי נפשי, במעמדי עתה, באין היותי עוד נמלט מלרה
זאת מבל ובל, הנה את ה' זכרתי, ידו הגדולה ורב טובו, ושחבוא אליו תפלתי אל היכל
קדשו, כאשר נסיתי כבר בחשועת הדג, ואז טוב לי ויעמוד רוחה לנפשי, וסבירו אשפוך
לפניו שיחי בהתעטף עלי רוחי (תהלים קמ"ב), וכתב עוד ותחטטף עלי רוחי זכרתי ימים
מקדם הגיתי נבל פעליך פרשתי ידי אליך (שם קמ"ג). ולשון בהתעטף אמר הרד"ק נוכל על
רוב הלכה שתקצר נפש האדם בו, ועיין להלן (ד' ח'): אל היכל קדשך, הוא השמים,
וכן נאמר בהיכל קדשו ה' נשמים הנין כסאו, ועל הדרך הזה נאמר ותבווא תפלתם למעון
קדשו השמים (הרד"ק): (ט) משמרים הבלי שוא, אנשי הספינה שהיו עובדים אליילים,
והם משמרי' הנבלי שוא, ידעתי שאחר שנמלטו מן הלרה יעזבו חסדס, שינאו את ה' וזעקו
אליו ונדרו נדרים, לא יקיימו מה שגדרו וישוּבו לעבודת אלהיהם, אבל אני לא בן בי בקול תודה
אזנחה

חֲסִדִּים יַעֲזֹבוּ: (י) וְאֲנִי בְּקוֹל תְּהוֹדָה
 אֲזַבְחָהּ לְךָ אֲשֶׁר נִדְרָתִי אֲשַׁלְּמָה
 יִשְׁוּעָתָה לְיְהוָה: (יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה
 לְדָג וַיִּקַּא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיָּבֵשָׁה:
 ג (א) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה
 שְׁנִיית לֵאמֹר: (ב) קוּם לֵךְ
 אֶל־נִינּוּה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקִרְא
 אֵלֶיָּה אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי
 דֹּבֵר אֵלֶיָּה: (ג) וַיִּקַּם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ
 אֶל־נִינּוּה כְּדִבַּר יְהוָה וַנִּינּוּה
 הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה לְאֱלֹהִים
 מִהַרְבֵּי שְׁלֹשָׁת יָמִים: (ד) וַיַּחֲלִי יוֹנָה

ווערדען איהרע פֿרעמטיגקייט
 באלד פֿערלאססען; (י) איך
 אבער אפֿפֿערע דיר אונטער
 לויטען דאנקגעזענגען, בעצאָה
 לע גערנע, וואָס איך אָנגע־
 לאָבט. — הילפֿע שטעהט נור
 בייא גאָטט! (יא) אונד דער
 עוויגע בעפֿאהל דעם אונגע־
 הייער, אונד עס שפיע דען
 יונה וויערערום אַנס לאַנד.
 ג (א) אונד דאָ וואָרט גאָט־
 טעם וואָרד דעם יונה
 צום צווייטענמאָהל, וויא
 פֿאָלגט: (ב) מאַכע דיך אויף
 אונד געהע נאָך נינוה, יענער
 בעריהמטען שטאָרט, אונד
 רופֿע אין איהר אויס דיא פֿער־
 קינד־יגונג, דיא איך דיר איינ־
 געבע. (ג) אונד יונה מאַכטע
 זיך אויף, אונד גינג נאָך נינוה,

וויא איהם דער עוויגע בעפֿאהלען האַטטע. נינוה אבער וואָר איינע גראַסע שטאָרט פֿאָר
 גאָטט, דרייא טאָגערייזען גראַס. (ד) נון האַטטע יונה ערשט איינע טאָגערייזע ווייט
 אַין

ר ש י

ובפרקי דר' אליעזר דרשו כלפי המלחי' שעזבו חסדס שהיו מטיבים לע"ז מוכבני' ומזלות ונחגיירו:
 (י) ישועתה לה'. בדרי שלמים ותודה אשלים לשם ישוע' אשר לה': לה'. ישועת' כמו לישועתה
 וכן קומה עזרתה לנו (תהלים מ"ד) לעזרה שלנו:

ב א ו ר

אזנחה לך, וטעם משמרים אינו פעל יולא אלא הוא כמו שומרים (הנ"ל), וחברו שנאחו
 הזמרים הבלי שוא ואני אל ה' בעחתי (תהלי' ל"א). (י) ואני אזבחה, ככל הכנוי להעיר
 על הפך הקודם, וכדמנואר: אשר נדרחי, עתה במעי הדג, כי כן אמר אזנחה לך, וחנירו
 לך אזנח זנח תודה ובשם ה' אקרא נדרי לה' אשלים (תהלים קי"ו): ישועתה לה', פי' ואמר
 אז בקול תודה גדול כי הישועה לה' לבדו שהושיעני בפלא גדול שעשה לי (מדברי הרד"ק),
 וחנירו לה' הישועה (תהלים ג'). ולדעת הראב"ע הגה הוא לועק עתה במקוה לעזר ישועתה
 לה' לנקש, הוא יעשה את שלו ואני אעשה את שלי: (יא) ויאמר ה' לדג, העיר את רלונו
 שיקאנו אל היבשה (רד"ק). וכן אמר הראב"ע דרך משל שהכריחנו לעשות חפץ השם, ועיין
 מה שכתב הרמב"ם על זה בספרו המורה (חלק ב' פ' מ"ח):

ג (ב) אשר אנכי דובר אליך, שתהיה העיר נהפכת על רעתם, ובפ' ד' הוא מפורש, ולא
 כתבו כאן שלא להכפיל הענין: (ג) עיר גדולה לאלהים, כל דבר הרובה להגדילו
 סומך אותו לאל דרך הגדול, כמו כהררי אל, אחי אל, שלהבת ים, מאפליה (רד"ק), וממה
 שאמר היתה עיר גדולה גראה שנזמן הכותב נכר היתה נחרבה, וא"כ לא הי' הנביא עלמו
 בותב המעשה שאירע לו על ספר, ועיין בהקדמה: מחלך שלשת ימים, אמרו חז"ל מהלך
 אדם בימי י' פרסאות ליום, והוא לערך ארבע מיל (מיווען), והיתה א"כ גדולה י"ב מיל, וכן
 אמא בספורי הסומות הקודמי' המדה הזאת להקיסה: (ד) ויהל יונה וגו', כל כך היו קרובי
 חזונה

לְבוֹא בְעִיר מְהֵלֵךְ יוֹם אֶחָד
 וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם
 וְנִינּוּה נִהְפָּכֶת: (ה) וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי
 נִינּוּה בְּאֱלֹהִים וַיִּקְרָאוּ צוֹם
 וַיִּרְבְּשׁוּ שִׁקִּים מִגְדוּלָם וְעַד-
 קָטָנָם: (ו) וַיִּגַע הַדָּבָר אֶל-מֶלֶךְ
 נִינּוּה וַיִּקָּם מִכְסָאוֹ וַיַּעֲבֵר אֲדָרְתוֹ
 מֵעַלְיוֹ וַיִּכַּס שֵׁק וַיֵּשֶׁב עַל-הָאֶפֶס:
 (ז) וַיִּזְעַק וַיֹּאמֶר בְּנִינּוּה מִטַּעַם
 הַמֶּלֶךְ וַגְדֵלֵיו לֵאמֹר הָאָדָם
 וְהַבְּהֵמָה הַבְּקָר וְהַצֹּאן אֶל-
 יַטְעֵמוּ מֵאוֹמְרָה אֶל-יָרְעוּ וּמִים

אין דער שטאדט צוריקגע-
 לעגט, דאזעלכסט אויסגערוי-
 פֿען אונד געשפראכען: נאך
 פֿיערציג טאגע, אונד נינוה
 געהט אונטער. (ה) דא גלויב-
 טען שאן דיא שטאדטלייטע צו
 נינוה אן דיעזע פֿערקינדיגונג
 גאטטעס, אונד ריעפֿען פֿאסט-
 טאג אויס, אונד קליידעטען
 זיך אין זעקקע, פֿאן גראס ביז
 קליין. (ו) אונד אלס דיעזע
 זאגע ענדליך אן דען קעניג צו
 נינוה געלאנגט וואר, דא
 שטאנד אויך ער אויף פֿאן זיי-
 נעם טהראנע, לעגטע זיינען
 פורפור-מאנטעל אב, הילל-
 טע זיך אין איינען זאק, אונד
 זעטצטע זיך אין אשע, (ז) אונד
 ליעס אין נינוה עפֿענטליך
 אויסרופֿען: זא וויללם דער
 קעניג אונד זיינע גראסען:

מענש אונד פֿיעה זאלל ניכטס געניעסען, שאאף אונד רינד ניכט ווידען נאך וואססער
 טרינ-

ר ש י

ג (ד) נהפכת. נחרבת. (ו) אדרתו. לבושי יקריו: (ז) וזעק. לוח והכריו: מטעם המלך
 וגדליו. מעלת המלך וגדוליו לוח להכריו:

ב א ו ר

חשובה שטרם שכלה יונה ללכת כל העיר כנר האמינו בדברו וקראו לום, וקלחת נתנו טעם
 בדבר הזה, שאנשי האניה היו בעיר והעידו עליו. אמנם מלבד הדרך הרב שמן יפו לנינוה,
 הנה אין כאן סנה כלל לשיטתנו האנשים האלה אחרי הסערה את כוונתם ללכת תרשישה, שהוא
 מארץ נינוה כרחוק מזרח ממערב: נהפכת, נחרבת (רש"י) ר"ל כמהפכת סדום ועמורה, כי
 מעשה היו כמעשהם (רד"ק): (ה) באלהים, שעורו בדבר אלהים, וכן ת"י במימרא דה':
 (ו) ויגע הדבר, אשר דבר הנביא וקרא על העיר (רד"ק): אדרתו, הוא אדרת המלוכה
 שעליו, ונקראת כן לגדולתה ולתשיבותה משראו שהוא ענין חזק וגדולה (ר"ש בן מלך), וי"ת
 לבושי יקריו (זיינע עהרען-קליידער), ושם אדרת נוסף בכלל על כל מלבושי כבוד, ונפרט על
 אותו הלבוש המיוחד לגדולים וזוירים שבעם, ובהיות שלבוש המלוכה הוא על הרוב מארגמן
 תכונה גם בל"א (דער פורפור): (ז) וזעק ויאמר, העביר כרוז בעיר על החשובה, ואע"פ
 שהעם היו זוהרים מאליהם הוסיף עוד ענוי הבהמה והשבת הגזל (רד"ק). וטעם ענוי הבהמה
 כדי להרבות התעוררות והתפעלות בלב האנשים: מטעם המלך, ר"ל מעלתו ושכלו הוא
 וגדוליו כלם הסכימו בזה, וכן וטעם זקנים יקח, בשנותו את טעמו (רד"ק): אל יטעמו מאומה,
 הנה הפעל הזה כולל בהוראתו גם השתיה, וכן כתוב אם יטעם עבדך את אשר אוכל ואת
 אשר שתה (ש"ב י"ט), אלא שהפעל הראשון בזה הנתוב מוסב על הנושא הראשון שבמאמר,
 והפעלים האחרונים על הנושאים האחרים, ודומה לאת החלוקה, אנשי שהם ואנשי מלואי'
 לאמר

אל-ישתו: (ח) ויתכסו שקים
האדם והבהמה ויקראו אל-
אלהים בחזקה וישבו איש
מדרך הרעה ומן החמס אשר
בכפיהם: (ט) מי יודע ישוב ונחם
האלהים ושב מחרון אפו ולא
נאבד: (י) וירא האלהים את-
מעשיהם כי-שבו מדרך הרעה
וינחם האלהים על-הרעה אשר-
דבר לעשות-קדם ולא עשה:

טרינקען, (ח) מענש אונד פיעה
אין טרויער-זעקקען געהיללט
דיין, אונד יעדער גאטט אנרו-
פען אינבריינסטיגליך, אונד
אבלאססען פאן זיינעם באזען
וואנדעל, אונד פאן דעם אוני-
רעכט, דאז אן זיינען העני-
דען קלעבט; (ט) ווער ווייס,
ערכארט זיך דיעזער גאטט
ניכט וויעדערום, אונד לעסט
אב פאן זיינעם ברענגענדען
צארן, אויף דאס וויר ניכט
אינטערגעהן. (י) אלס נון
גאטט איהרע האנדלונגען זעה,
דאס זיא פאן איהרעם באזען
וואנדעל צוריקגעקעהרט ווא-
רען, דא ענדערטע גאטט זיי.

נען ראטה שלום וועגען דעם איבעלס, וועלכעס ער איהנען געדראהט האטטע, אונד
פאללפיהרטע עם ניכט.

ר ש י

(ח) ויקראו אל האלהים בחזקה. אסרו אמהות לבד והולדות לבד אמרו לפניו רבז"ע אם אין
אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו: (ט) מי יודע. עבירות שבידו ישוב: ונחם האלהים
נתעשר על הרעה לשון-ממנה:

ב א ו ר

לאמר ולחזן: (ח) ויתכסו וגו', אין הנהמות מתנסות מעלמן, אלא הטעם יתכסו האדם
את עצמם בשקים ויתכסו גם את הנהמות בהם. וכלל ידוע בלשון שהפעל יבוא לעולם על
סדר הנושא הסמוך לו, גם יתכן ענין הרבוי על שם האדם להיות שם לקבוצ רב כשם עם
וביחוד בו: ויקראו אל אלהים בחזקה, קלחת אמרו הטעם שילעקו גם הנהמות מחמת הרעב
והלמא, והנכון כמו שאמר הראב"ע ויקראו האדם, כי בן-גם פעל ויתכסו מוסב על האד' לבד
וכמו שבארנו, ופעל ישובו כמוהם, ויבואו א"כ נושאי הנסתרים שגבל אלו הפעלים על דרך
אזד, כראוי לפי דרכי ההגיון, וטעם בחזקה, בכל מאמלי לבס: (ט) מי יודע, אולי ישוב
אלהים ונחם בשיבוינו ממעשינו הרעים, וכן מי יודע יחנני ה' (ש"ב י"ב), אולי יחנני, ות"י
מאן ידע דאית ביה חובין יתוב מנהון ויתרחם עלוהי מן קדם ה', וכן נראה דעת בעל
הטעמים שהפסיק במלת ישוב במפסיק יותר גדול במלת ונחם: ונחם, נראה לי שאין זה
לשון חרטה כי אם לשון רחמנות, והדומה לו לא אחוס ולא אחס, יחד נכמרו נחומי, וכן תרג'
יונתן ויתרחם עלוהי: (י) וירא האלהים את מעשיהם, וראה שמעיהם שזה לדבור, וכי
שבו באמת מדרכ הרעה, כי הלעקה והתענית בלי מעשים טובים אינם חשובים כלום לפני
הקב"ה, כמאמר הנביא (ישעי' נ"ח) הבזה יהיה לום אבחרהו יום ענות אדם נפשו וגו', הלא
זה לום אבחרהו פתח מרובות רשע וגו' הלא פרום לרעב לחמך וגו'. וטעם האלהים אמר
הראב"ע אותם שהאמינו בו, כוון לפרש הה"א, ובאמת מזינו השם לרוב על זה הדרך בכתובים:
וינחם האלהים, כי כל דבריו שאמר להרע לבני אדם בתנאי אם לא ישובו אבל אם ישובו
יסלק וזו המדה היא ממדותיו יתברך כמו שאמר בחזרה, וכן אמר ירמיהו רגע אדבר וגו',
וכן יצחקאל ובשבו רשע מרשעתו וגו' (רד"ק). וטעם וינחם דברה תורה כלשון בני אדם (ראב"ע),
ועיין מה שכתב אדונו הרמב"מ ז"ל בספר נת"ה על מאמר ויתעלב אל לבו, דברים עתיקים
ומתוקים, כמדת אלהים אשר ברבו ה', להוכיח כל חכמה בשכלו הך ובוועם מליו, יבוא שלום
ינוח על משכבו:

ד (א) דיעזעם מיספיעל דעם יונה זעהר, אונד קרענקט טע איהו. (ב) אונד ער בעטע טע צום עוויגען, אונד שפראך: אד, עוויגער! וואר דיעזעם ניכט מיין ווארט, אלס איך נאך אין מיינעם פאטערלאנדע וואר? דארום וואללטע איך צו שאר איהם קאממען, אונד נאך חרשים פליעהען: דען איך ווייס גאר וואהל, דאס דוא איך אללגעדיגער אונד אלל בארמהערציגער, לאנגמיטהיי גער אונד הילדרייכער גאטט ביזט, דער אנגעדראקהטען אים בעלס וועגען דינען ראטהשלוס ענדערט. (ג) אונד נון, עוויגער! נים מיר דאז לעבען, דען דער טאד איזט מיר בעסער, אלס דאז לעבען. (ד) דארויף ערוועט דערטע איהם דער עוויגע: קרענקט דין דיעזעם דען מיטרעכט? (ה) יונה אבער האט טע

ד (א) וירע אל יונה רעה גדולה ויחר לו: (ב) ויתפלל אל יהוה ויאמר אנה יהוה הלוא זה דברי עד היותי על אדמתי על כן קדמתי לברח תרשישה כי ידעתי כי אתה אל חנון ורחום ארך אפים ורב חסד ונתם על הרעה: (ג) ועתה יהוה קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי: (ד) ויאמר יהוה ההיטב חרה לך: (ה) ויצא יונה מן העיר

וישב

דערטע איהם דער עוויגע: קרענקט דין דיעזעם דען מיטרעכט? (ה) יונה אבער האט טע

ר ש י

ד (א) וירע אל יונה. אמר עפשי יאמרו האומות שאני נביא שקר: (ב) הלוא זה דברי יודע

ב א ו ר

ד (א) וירע וגו', אחר כלות הארבעים יום, שאם אז שנסה ה' על הרעה, הרע לו הדבר הזה מאד, לדעת הרד"ק בעבור ישראל שיתחייבו על ידם, ולדעת רש"י, אמר עכשיו יאמרו האומות שאני נביא שקר, ועיין בהקדמה: (ב) ויתפלל, התפלל קח נא את נפשי ואמר בתחלת תפלתו אנה ה' הלא זה דברי וגו' (רד"ק). כלונו שאלה הדברים הראשונים אינם דרך תחנון, כי אם דרך טענה וסברא בלבד. אמנם כפי מה שהערונו לעיל (ב' ב') אין לורך לזה. והטעם שפך שיחתו לפניו, ומוסב א"כ על כל הדבור: הלא זה דברי, מה שהייתי מוטב ומדבר עם לבי (הנ"ל): עד היותי, כמו בעוד היותי, וכן עד זה מדבר (איוב א' י"ח), והעקב שכל עד הוא לשון עוד, כאשר יבין המשכיל, ואין כאן המקום להרחיב הדבור הזה: קדמתי לברוח, מענין קדמה פניו (תהלים י"ז), כלומר חשבתי להקדי' בריחתי לתרשיש לפני תשובתם כדי שלא ישובו. וטעם קדמתי מבנין התנאי (קאזיונקטין), וכדמתורגם בל"א: (ד) ההיטב חרה לך, נראה לי טעם היטב כטעם היטיבו אשר דברו, היטבת לעשות, שהוא ענין לך ומשפט (רעכט טהון), כלומר הכי הטבת לעשות כמה שחרה לך על הדבר הזה? איך ולמה לא אנסה על הרעה אחרי שחזרו למוטב, ואם זה דע לישראל, יחזרו גם המה למוטב, אבל מה שעשיתי אני טוב מאד, ואינו כי אם על פי לך משפט ומישרים. ויתכן עוד שכוונה אמר לו ה' מאמר דמשחמע לתרי אפי, הפ' הא כמו שזכרנו (חזקט וואהל רעכט געטהען דחם וגו'), והפן הנ' הכי חרה לך מה שהטבתי לעשות בסליחתי (קרענקט דין דען דעז רעכט טהון). והנביא לא השיבו עוד על זה, אבל הכלל מסניו כי אין להשיב על הטענה הנכונה הזאת (ועיין להלן פ' ס'): (ה) ויצא יונה, שב להזכיר דברי יונה ואשר קרהו לפני מלאות ארבעים יום כדרך ויפגע צמקום, ויקח יוסף את שניהם (הראב"ע). וזה נכון מאד, כי מתחלה חזר מיד ענין התשובה והנחמה

וַיָּשָׁב מִקֶּדֶם לְעִיר וַיַּעַשׂ לֹו שָׁם
 סֵבֶה וַיָּשָׁב תַּחֲתֶיהָ בְּצִלְעֵד אֲשֶׁר
 יִרְאֶה מֵהַיָּהוּ בְּעִיר: (ו) וַיִּמָּן
 יְהוָה אֱלֹהִים קִיקִיּוֹן וַיַּעַל מֵעַל
 לְיוֹנָה לְהִיּוֹת צֶרַע לְרֵאשׁוֹ לְהַצִּיל
 לֹו מִרְעָתוֹ וַיִּשְׁמַח יוֹנָה עַל--
 הַקִּיקִיּוֹן שְׂמֵחָה גְדוֹלָה: (ז) וַיִּמָּן
 הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת בְּעֵלּוֹת הַשָּׂחַר
 לְמַחֲרַת וַתִּבֶן אֶת־הַקִּיקִיּוֹן וַיִּיבֶשׁ:
 (ח) וַיְהִי וּכְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּמָּן אֱלֹהִים
 רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית וַתִּבֶן הַשֶּׁמֶשׁ

טע גלייך אנפֿענגליך דיא
 שטאדט פֿערלאססען, אונד
 זיך אויסערהאלב ציר מאַרגענ-
 זייטע דערזעלבען איינען זייטן
 געזעהלט, אונד איינע לויבע
 דאָרט עררייטעט, אונטער
 דערען שאַטטען ער וויילטע, ה
 ביז דאָס ער זעהע, וואָס אין
 דער שטאָדט פֿאַרגעהט. (ו) נון
 האַטטע גאָטט דער הערר דאָ-
 זעלבסט איין קיקיון בערייטעט;
 דאָו שאָס איטצט האָך עמ-
 פֿאַר איבער יונה, אויף דאָס
 עס איהם צום שירם דיענע פֿיר
 זיין הויפט, אונד פֿאַן זיינעם
 אונמוטה איהן בעפֿרייע, אונד
 יונה האַטטע איינע גראָסע
 פֿריידע איבער דאָו קיקיון.
 (ז) גאָטט שיקטע אַבער גלייך
 דעם אַנדערן טאָגס, אַלס דער
 מאַרגען אַנבראָך, איינען

על

וואורם, דיעוער צערנאָנטע דאָו קיקיון, אונד עס וועלקטע אַב. (ה) אַלס נון דיא זאָננע
 שיען, אונד גאָטט צוגלייך איינען שטיללען הייסען אָסטווינד ענטשטעהן ליעם, דאָ שטאָך
 דיא

ר ש י

ידע אני שאם יחזרו בתשובה לא תחריבם ואלהיה שקרן בעיניהם: (ו) וימן. ל' הזמנה:
 להליל לו מרעתו. מחוס השמש: הקיקיון. עשב הגדל למעלה בענפים רבים ומילל וכך שמו:
 (ז) ותך. התולעת את הקיקיון במקום שיאמר לזכר ויך יאמר לשון נקבה ותך: (ח) חרישית.
 אמרו

ב א ו ר

והנחמה עם מה שאירע ליונה ע"ז, ועתה כשרולה לספר מעשה הקיקיון לריך לחזור לאחוריו
 ולזכור מקום מושבו שהי' מחוץ לעיר ונגד השמש, וכן מתורגם בל"א: (ו) וימן, עתה אחרי
 כלות הארכעיס יום ואחרי אמרו ליונה ההיטב חרה לך, זימן את הקיקיון לו לאות שאינו
 מן הראוי שיחרה לו על סליחתו לשבים: קיקיון, הוא עשב שתארכנה פארותיו ותגבהנה ועושה
 לל (רד"ק), והוא עשב יפה מאד ועיין תולדתו בהקדמה: להיוח צל על ראשו, אולי שכבר
 יבאו עליו הסכה, או שלא היה לל מספיק, כי החמימות רבה מאד בהארץ הזאת, ומלבד זה
 הי' עוד טעם אחר להזמנת הקיקיון, והוא: להציל לו מרעתו, אמרו המפרשים מרוב חוס
 השמש, והיותו נכון שהוא מטעם וירע אל יונה רעה גדולה, כי אע"פ שראה שלדקו דברי ה'
 ודרכו, בכל זה לא יבצר הענין הזה מהרע לו מהטעמים הנזכרים, ושמתו השם ב"ה בהקיקיון,
 כי כן הוא מתולדות הנפש כשיראה אדם דבר נאה מאד, ונוסף עליו שהוא לתועלתו, יתקור
 דעתו עליו, וטעם להליל לו במקו' להלילו, היפך היקרך דברי: (ז) למחרת, יום שמתו
 בקיקיון (ראב"ע): וחך, תולעת לשון נקבה, וכן תאכלנו התולעת, והטעם שמתו למטה ואחר
 שנפסק ממנו לחות הארץ ונחתך יבאו עליו שהיו לו ללל (רד"ק): (ח) רוח קדים חרישית,
 אמרו רבותינו בשעה שמתנת משקפת כל הרוחות מפניה והיא חמה מאד, וכן ת"י שתיקוחא
 (רש"י), כי רוח קדים חס ויבש בטבעו, אך כשהוא רוח קדים עזה, יתמעט החמימות קלת ע"י
 הנשיכה

תרגום אשכנזי צו

דיא זאננע דעם יונה אויפֿם
 הויפט, אונד ער פֿערשמאָכט
 טעטע שיער. דאָ ווינטטע ער
 זיך צו שטערבען, אונד שפראַך:
 וואָהרליך! דער טאָד איזט
 מיר בעסער אלס דאָז לעבען.
 (ט) אונד גאָטט זאָגטע צו יונה:
 קרענקט עם דיך דען מיט
 רעכט וועגען דעם קיקיון'ס?
 אונד ער ערוויערעטע: וואָהל
 קרענקט עם מיך מיט רעכט צום
 שטערבען. (י) דאָ שפראַך דער
 עויגע: ווילסט דו דעם
 קיקיון'ס געשאַנט האַבען —
 דאָז דאָך ניכט דורך דינען
 אונד ביננען אינער נאָכט
 פֿער=

על ראש יונה ויתעלף וישאל
 את נפשו למות ויאמר טוב מותי
 מתיו: (ט) ויאמר אלהים אל יונה
 הטיב הרה לך על הקיקיון
 ויאמר הטיב הרה לי עד מות:
 (י) ויאמר יהוה אתה חסד על
 הקיקיון אשר לא עמלת בו ולא
 גדלתו שכן לילה היה ובך לילה

אבר

פֿליים גראָס געוואָרדען — דאָז ביננען איינער נאָכט וואָרד, אונד ביננען איינער נאָכט

ר ש י

אמרו רבותינו בשעה שמוצת משתקה כל הרוקות מפניה והיא חמה מאד. וכן ת"י שתיקוחא:
 ויתעלף. פשמ"ר בלע"ז: (י) לא עמלת בו. בחרישה וזריעה והסקות מים: שכן לילה. כמו
 בין לילה לא גדל אלא לילה אחד:

אשר

ב א ו ר

הנשיבה, אכן כשתבוא חרשית היא חמה מאד מאד, וכמעט אין אפשר לסובלה: ויתעלף, ענין
 עלוק משוטף לענין עטוף, כדכתיב ותתכס בלעיף ותתעלף, וטעמו כאן כעס העטופים ברעב,
 ובאלו תכוסה הנפש באופל ע"י השרה, הפך ותאורכה עיניו (ש"א י"ד): (ט) הטיב הרה לי,
 הטבתי לעשות כמה שחרה לי על הקיקיון, והנה עתה השיב מיד על השאלה הזאת לחשבו
 שודאי הדין עמו מב' בחינות, (א) מפאת עולמו, למה יוקח ממנו הטובה הזאת על לא דבר,
 (ב) מפאת הקיקיון, למה יזכרת דבר נאה ויפה בזמן קצר כזה, וידמה באלו ח"ו יאהב השם
 יתעלה להשחית בלי טעם וסבה, ועל ב' הטענות האלו השיבו השם ב"ה בכתובים הבאים:
 נגד הטענה הראשונה אמר אשר לא עמלת בו ולא גדלתו ולא עלה מעולם על דעתך לעשותו,
 כי אם אני עשיתיו, ומה לך להתרעם בשאחזע את שלי, אני נתתיו ואני לקחתיו ואתה אין
 לך בו שם זכות ומשפט ירושה; ונגד הטענה השני' אמר שכן לילה אחד, כלומר אחרי שמדרכו
 להתהוות בזמן קצר, אין ההיזק גדול כל כך אם יאבד כמו בן בזמן מועט, שכל יום ויום יתרחש
 אחר כמוהו; ואתה בכל זאת חסרתה עליו ולא תרנה באבדן אשר ימלאנו, ואיך לא אחוס אני
 על ניוול העיר הגדולה שהיא מעשי, אשר לכבודי בראתיה ולהשפיע עליה מטובי הגדול,
 זה נבחינה הראשונה; ונגד הבחינה השניה אמר אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם
 וגו', ואשר לריבוי כפי טבעם לתולדותם יותר מאלפים שנה להתרבות כמו אלה, ואיך אכלם
 ברגע אחד על לא חמס כנפס: עד מוח, עד שאשאל למות מחמת כער הקרי הגדול הזה:
 שכן לילה היה, אמרו המפרשים שהוא כמו בן נון, ושעורו בן חדש והדומ', ואני לא ידעתי
 לכוון הטעם ע"פ הפירוש הזה, כי אם יהי' טעם היה שנתהוה, איך יתכן לומר שכבר היה בין
 לילה ברגע שנתהוה בו, ואם יהי' טעם היה על קיומו, איך יאמר שכן לילה אחד והוא היה בן
 שתי לילות כאבד בעלות השחר למחרתו, ולכן נראה לי הטעם כמשמעו בין עתי הלילה, כלומר
 שנתוך הלילה נתהוה ונתוך הלילה אחד, כי גם אחרי עלות השחר כל עוד שלא יכא השמש על

פני

תרגום אשכנזי

יונה ד

אָבֵד: (יא) וְאֵינִי לֵאלֹהִים עַל־נִינְוָה
הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל
הַרְבֵּה מִשְׁתִּים עֲשָׂרָה רְבֹו אָדָם
אֲשֶׁר לֹא יָדַע בֵּין יָמֵינוּ לְשִׁמְאֵלוֹ
וּבְהֶמָּה רְבָה:

פֿערנינג. — (יא) אונד איך, איך זאלטע דעם גראָסען ווייטלייפֿיגן נינוה'ס ניכט שאָנען? — אין דעם מעהר דען צוועלף מאָהל צעהנטויווענד מענישען זינד, דיא רעכטס פֿאָן לינקס צו אונטערשיידען, אָנען ניכט וויסען? — אונד טהיערע אָהנע צאָהל? —

ר ש י

(יא) אשר לא ידע וגו'. קטנים: ובהמה רבה. בני אדם גדולים ודעתן כבהמה שאינם מכירים מי בראם:

ב א ו ר

פני הארץ עוד לילה, ובת"י די בליליא הדין הוה ובליליא אחרונא אבד, ומד מן חנריא אמר הטעם שנין לילה ולילה היה ואבד, שלא היה שמת בו כי אם יום אחד: (יא) הרבה משחים עשרה רבוא, יותר משתים עשרה רבוא, ורביא הוא עשרת אלפים (רד"ק): אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, הם הקטני' אשר לא מטאו כלל ולמה לא אחוס עליהם, אם גם שכפי דעתך לא אחוש לתשובת האבות ולא אסלת להם. ויודעי המשבנו' אמרו שכפי המספ' הזה מהילדי' יהי' סך יושבי העיר יותר מק' רבוא איש: ובהמה רבה, שאף ע"פ שאין בהם דעת מ"מ הם במדרגת החי, שהיא למעלה ממדרגת הנומת, ויש לחוס עליהם יותר מעל הקיקיון: